

A törött cserép

CSOBÁNKA ZSUZSA

Amikor megjelentek az új férfiak, Szabadka összes hajadonja kibontotta feltűzött fűrtjeit, és szorosabbra fűzte derekán a ruhát. A blúz felső gombjait letépkedte, úgy tűnjön, az anyag a telt keblek miatt magától repedt szét. Goran apai nagyanyja, Marmunka Bora évekkel később hatalmas fekete lepelbe burkolózott, és a száját vörösre festette, ne emlékeztessen semmi azokra a valahai gombokra, ősz haját pedig a tarkóján tekerte szoros csigába, törődött ő már korábban annyit vele. A szoros szálak egytől egyig arra emlékeztettek, Marmunka Bora tincsei valaha a legrakoncátlanabbak voltak Szabadkán, és nem volt férfi, aki ne akarta volna ráncba szedni őket, halomba vagy bálába, mint a földeken a búzát szokás, vagy legalább összegereblyézni kicsit a lekaszált fűvet egy átizzadt éjszaka után, amikor hévtől vakultan Marmunka Bora fülébe sugdoshatják, hogy megállj, Marmunka, nem menekülsz előlem.

Amikor a férfiak 1887-ben azzal a januári hóval szállingózni kezdtek, ő volt az első, aki megtanulta úgy nyitni ki magán a blúzt, mintha önként ugrottak volna le a gombok. Akkor már Goran nagyapja, Danilo Gasparović túl volt egy fél életen át tartó rettegésen, mely aztán Marmunka Bora száját is megfeketítette, mint az erdei galagonyabokrok legvastagabb ágait. Goran nem is értette, hogy lehet akkora vihar tavasszal, hirtelen sötétedett rá futás közben, amikor az erdőben először csak a csámborgó asszonyokra lett figyelmes, akik mintha valami rítust végeztek volna, körben álltak, és artikulatlan hangokat adva ki magukból ismételtetni kezdték a Goran füle számára valaha oly kedves szavakat. *A zemlja beše bez obličja i pusta, i beše tama nad bezdanom.* De most ebből a kedvességből semmi sem

maradt. Felszáradt, mint a vihar után az eső szokott a szabadkai utcákon, és nyomokban sem emlékeztetett arra, mikor hullottak az első cseppek, mikor nyílt ki Marmunka Bora mellén a blúz, hogy Goran apja egy biccentéssel jelezze, nem lehet rajta kívül más férfi abban a kisvárosban, aki tudja, mit rejt az elgurult gomb alatti tér. Micsoda rózsákkal labdázának jókedvükben ott a férfiak. Marmunka Bora mellében elveszni egyet jelentett az esővel, amiben most Goran állt, és megbabonázva nézte az asszonyokat, akik elkezdtek vetkőzni, és kibuggyantak a hatalmas labdarózsa mellek, majd kibuggyantak az aprók is, melyeket alig csipdeshetett volna foggal, aztán azok, amelyek a has felső részét csapkodták éjnek évadján férjeik feje felett, miközben azok kacskaringós nyelvcsapásokkal firkálták asszonyaik üregének kapujára a betűket. Goran látta a szoknyák alól legördülni a harisnyát, a cipők arrébb heverték, a körön kívül, egy fa alatt. Elhessegette a fuldokló férfiak képét, mert a féltékenység úgy tudott rátörni, hogy attól félt, az esztét veszi. Elképzelni Lulut bármely más férfival, ahogy az az idegen férfitest a felesége fölé görnyed, bűzös a lehelete. Óvatlan lenne, és a fogai közé szorult ételmaradékokat átlökné Lulu drága testébe, ha hagyná megcsókolni magát az asszony. Érezte az izzadság sűrű nedveit, ahogy megfeketedik a hónalj mentén az ing, megszárad, aztán újra nedves lesz, és napok telhetnek el így, mert ezek a férfiak mind ápolatlanok. Attól érzik férfinak magukat, hogy parfüm helyett a saját szagukat szagoltatják másokkal. Elég volt egy félreeső mozdulat, ami céltalanul indult, és aztán Luluhoz ért. Elég volt egy csodálkozó tekintet, amivel valaki legalább olyan gyönyörűnek látta a feleségét, mint ő. A birtoklás a halálfélelemmel volt egyenlő, ahogy Goran rettegett, Lulut elveszti. És többek között ezért is indult útnak: a toronyba indult Lulut elveszíteni, hogy végérvényesen megtalálhassa őt.

Az erdőben, ahol Goran elgondolkozott, legördült a harisnya, és ahogy földet értek az első cseppek, egy idős asszony fogta, és megemelte a szoknyáját, az ég felé tartva szőrös szemérmét, mintha a Jóistennek kívánná megmutatni azt. Nem volt abban semmi kéjencség, nem volt ott vágy, sem nedvek. Gorannak kedve lett volna megkérdezni, ugyan miféle abc-t akar a Jóistentől megtanulni éjnek évadján. De már jött is a következő, az ő szoknyája alól előbújó hasítékra Goran rá se nézett, a nő arcát figyelte inkább, amiből alig látott valamit, mert az hátrafesztette, az ég felé tartotta, akárha az Isten azt figyelné, kitörné-e érte a nyakát, ha éppen azt kérné tőle. És a nők mindegyike igennel felelt, nem volt egy csupasz női tarkó sem abban az erdőben, egyes-egyedül Goran nyakát verdeste az eső, de ő akkor már nem a nőket nézte, hanem a nők mellett sötétedő ágakat. A réműlettől feketedni kezdett a galagonya, jobb lett volna, ha villám hasít bele, és akkor nem kell ezekre az asszonyokra fogni. Elfeledhetőek a balkán asszonyok, amint a folyóhoz mennek, kifogják a legkisebb halakat, és azonmód térdepelve a lábaik közé csúsztatják, mert hisznek abban, a férfiember attól

majd termékeny lesz, és termékenyek lesznek ők is egy éjszaka múlva. És egész éjjel az üregekben fickándoznak pikkelyes testükkel, a paplan alatt foszforeszkálni kezd a nő méhe körüli tér, a férfi alszik, nem látja, nem tudja, csak érzi, mintha angyal szállt volna át a szobán. A nő hajnalban kirántják a halakat, először magukból, aztán délben majd a férjeik asztalára való ételként, és a férfiak amint elfogyasztják az apró gíricét, felhorgad bennük a vágy, és azonmód döntenek a kredencekre őket. A nő meg, miközben odakint szállingózni kezd a hó, az abc betűjét kiáltozzák az ég felé.

Az ortodox újév első napján kezdett el esni, aztán napokig nem állt el a hó. A nők hatalmas bundákba öltöztek, Marmunka Bora mellei a gombok alatt feszültek, áhítva, hogy Danilo Gasparović kiszakítsa őket. Elnémult akkor a város, Szabadka egy visszafojtott lélegzetté lett, amely csak arra várt, hogy a kis női csizmákból kibújassák a nőket. Mire leverték a havat a csizma orráról, már több centis fehérségben botorkáltak az új férfiak, magasra emelve térdeiket. Sokáig beszéltek arról, először a Fekete fürdőbe mentek, és csak az Isten a tudója, Marmunka Bora hogyan hatolt át a gőzön és a páran. Mire Lulu Binder a fürdőbe jutott, eltelt egy fél élet, és alig maradt valami belőle, az enyészet magáévé tette az egész helységet. A hátsó udvaron túl egy vékony gyeptéglás rész után törmelékeken kellett botorkálniuk, Lulu lábai alatt csikorgott, ropogott a kő, Goran biztos léptei nyomát követte, ki ne menjen a bokája egy rossz mozdulattól. Elképzelte, ahogy Goran anyja először teszi be ide a lábát, a férfiaknak szánt csempék és kilépők mindegyike egyszerre szisszenhetett fel, mert Marmunka Bora világéletében gyönyörű asszony volt, de amikor Danilo Gasparovićot meglátta, megrémült, hogy nahát, mégiscsak van férfi, aki miatt ő megtanul terpeszben kérni az Istent, ugyan szólna vissza valami megnyugtatóan ostobát. Szabadkán ő volt az egyetlen nő, akit a rettegés megszépített, fekete szájának csodájára jártak. Rettegett, ezért a templomban hetekig órákat töltött el azzal, hogy minden nap pontosan reggel hat és délután egy óra között meztelenül kifelé fordult a hideg márványkőre, két karját oldalra rakja, mint az Úrjézus, és várta a felejtést. Marmunka Bora hitt abban, megszanja az Úr, és akkor elfelejti végre ezt a hamiskás mosolyú idegent, és nem kell arra vágyania többé, hogy Joó Dezső és Fürszt Emánuel fürdőjében megleshesse Danilo Gasparović testét. A cseréppiac darabjaira figyelt, kell legyen annyi törött cserép, ami aztán a későbbi Dimitrije Tucović utcán még a porát is elsöpri a török fürdőnek. Ne maradjon semmi belőle, mondogatta Marmunka a hideg kövön hasalva, és napok teltek el érzése szerint, pedig a templomszolga pontosan számolta az órákat, mert senkinek sem adott kevesebbet vagy többet, mint amennyit az Úristen kirendelt aznapra meg az életre.

Danilo Gasparović mindeközben a később Feketére keresztelt fürdőben a csempéket és a kádak rovátkáit úgy babrálta, mintha várna valamire. Minden nap úgy állt meg a díszkert előtt, úgy lépett a fogadóterembe,

majd a fedett folyosón át a kádfürdőben is úgy mártózott meg, miután átöltözött. Marmunka Bora teste pedig a templomi márvány törtfehérjéhez lett hasonló, csak a szája feketedett bele az imákba. Danilo legjobban a gőzt szerette, a határán lenni életnek és halálnak, amikor a ködös forróság már elnémítja az embert, egy merő dobogássá hevíti, és ki akar szakadni a fül és a szív is, de végül a hiperventillálás marad csak, ugyanaz a billenés, amivel majd Marmunka Bora melle hullik ki a gombok alól Danilo kezei közé.

A tó

A repeszek által szétszaggatott betonon lépkedni most egészen mást jelentett. Lulu Binder Goran Gasparovićba karolt, miközben a tó erősen hullámozott. Feltámadt a szél. A strand kék csapjait átfestették, a ciánkékre két árnyalattal sötétebb került, és Lulu úgy dőlt neki a vascsőnek, mintha Goran szeméből indulnának lövedékek felé, de ő ezzel kibékült, hátradől, és mint a beton, hagyja, hogy felhasítsák a felszínét, a testén mély sávokban vágások húzódnak majd, mint kikerülhetetlen vektorok.

A körülöttük levő tér nyomokban sem emlékeztetett a valahai fürdővárosra, a tó körüli utak, játszóterek, öltözőkabinok és csárdák fém-, fa- és betonszerkezete nyersen mutatott egy részletet abból, ami mindez lehetne. Szellemváros helyett zibongó, pancsoló gyereksereg a palicsi tóban. A hold sem volt fent az égen, és a víz hullámai is önmagukban voltak tájtékosak, egyiknek sem volt köze a másikhoz. Lulu látta a rétegeket egymásra rakódni, ahogy idők és terek síkjai karcolják össze egymás felületét.

A hideg fémcső akkora volt, hogy két ujjal körbeérte, a kék ismerősen derengett két oldalt, miközben a fejét közészorította. Pont ilyen szokott lenni nyáron az ég. Látta Gorant, ahogy gyerekként erre csatangol, bandákba verődve, mint a mindenre elszánt kóbor kuttyák, és a szemében vad erő vibrál, hiszen a félelem felszámolódik ebben a térben, a megszólalás pedig

érvényét veszti. Megszólalni annyi, mint befogadni a másikat, azonban a kóbor állat mindezzel úgy van, nyelv nélkül kell megértetnie magát, csak a mozdulatok, csak a mélyről kibukó űzöttség és vágy létezik, hogy mindezek ellenére legalább az irányait megértsék.

Mellé verődtek idegen kutyák, a falka néhány hónapig együtt kereste ugyanazt a semmit a tó körül, mikor végül elkoptak egymás mellől, mert kicsi lett a tó, amiben mind el tudtak volna veszni. Lulu látta a veszetségben rejtőzködő falkát: a nőstények és a hímek egymáshoz dörgölöztek, hátha így közelebb kerülnek egymáshoz, ha újra feltámad a szél. De nem volt közelség, csak szűkre szabott tér és idő, amiben hiába keresték az otthonos tekinteteket, újra és újra kihullottak egymás szeméből a körözés során. Goran úgy mesélte mindezt, volt egy nő, akinek a nyelvet köszönhette, és ekkor Lulu hozzádólt a hideg csöhhöz, mert a sors most mintha más minőségben, de újraírná önmagát. Megtanulni a másik ember nyelvét azt jelenti, megtanulni, elfogadni a másik embert magát. Mindazzal a tó körüli bozótossal körbevett betonúttal, ahol a menekülttábor részeg holdkórosai ijesztgetik a fiatal fiúkat, akik korábban nem féltek macskát tépni szét. Viszont most mégis és mégsem. Mégis előnti őket a rettegés, mégsem annyira bátrak, hogy felhasítsák a palicsi tóór macskájának cirmos bundáját. Számtalanszor néztek farkaszemet egy gennyedző macskaszemmel, és kőpapír-ollóval sorsolták ki, aznap ki roppantja el az állat nyakát. Egy esetben tettek kivételt: ha tüzelő állatot fogtak. A vágtyól elgyengült, dörgölöző macskákban mégis láttak valami megindítóan gyámoltalant. Illetve Goran látott azokban a vergődő burrogásokban Istentől valót, ő szólt rá a többiekre. A bagzó macskát hagyjátok békén. Hirtelen vált ketté az én és a ti, azok először napokig nem értették, mi ez az új szabály, egyáltalán, hogy lett szabály az ölésen kívül.

Az ott élő menekültek hajnalban indultak neki a tó körüli sétának, amikor már a helyi suhancok a mászókák vascsövein ültek, és holtfáradtan lóbálták a pálinkásüvegben az utolsó cseppeket, hogy majd egy kicsit később, ne vesszen kárba. Kicsit jobban pirkad, és akkor lehúzzuk, mondja az egyik, Goran pedig a szemébe néz, hogy ezt miért kellett. Mit miért? Hát belepofázni a csöndbe – dörmögi Goran, és akkor érti meg újra, neki ezek között nincs helye, tovább kell mennie megint ezen a repeszektől felhasított betonúton, vissza a ciánkék csapokig, ami alatt gyerekként lemosta magáról a tó nyálkás, hínáros vizét, és ha mindez megvan, még nagyon hosszan kell köröznie egyedül a tó körül, újratanulva saját és egy másik ország nyelvét, hogy Lulu Bindert végre a nevéen szólíthassa.

Lulu mindebből annyit érzékel, az élet újra és újra ugyanazokat a férfiakat mutatja, havas a kabát, amely mellett állandóan elvétett ritmusban szedi szaporán a lábait. A ritmushibában mutatják meg a férfiak valódi idegen arcukat a nőnek. Goran megáll, és csak nézi, aztán arra inti, lassítson, ne

veszítse el a fejét. Várazozik, és közben évek telnek el. A tó vize csillapodik, eláll a szél. És most ott a ciánkék csapoknál, ahol egy csöpp víz nem jön a csőből, de szemben egy egész tó tele vízzel, Lulu nem tud mást, mint a Goranban lévő tajtékos hullámokra és a férfi arcára figyelni azokkal a különös fényekkel, miközben mesél, s melyek inkább nyáriak, mint téliek. Hiába van rajtuk sál, Goran a sapkát hiába húzta mélyen a homlokába.

A szellemvárosban hirtelen eredt el az eső, a kabátokon egyre hangosabban dobolt a víz, Lulu egy pillanatra azt élte meg, mindaz, ami a csapok emlékezetében él, most fönről hullik alá, és a repeszekhez hasonlóan fel akarja hasítani mindkettejük szívét. A szív viszont hallgatott, elnémult abban a szellemektől terhes térben, a menekülttábor jajongása és sikolya mellett nem lehetett megszólalnia. Egy pillanat alatt átázott a csizma is, az alsó ragasztások mentén szökött be a víz, a puha harisnya így jéghideg lett. Goran gondolatban ekkor kezdte el farigcsálni azokat a repeszeket, és végre nem szúrós, szálkás fegyverként gondolt rájuk, hanem olyan hasadásokra, melyek összefornak, és új alakot öltenek, ha elég idő telik. Arca lett a repesznek, melyből Lulu körvonalai rajzolódtak ki, szeme, melyből a nő tekintete teremtett otthont Goran köré, a szájának pedig a tóhoz volt köze, ahhoz a vízhez, mely a tajtékkal Goranra emlékeztette a sétáló nőt. Arc, szem, száj e két testben eggyévált, a tóór macskájának szeme élesen villant a sötétben, a füleit hátracsapta, amikor meghallotta, ahogy azok ketten szedelődzködni kezdenek.

Menjünk, mondta Goran, és felsegítette a hideg vascsőhöz támaszkodó nőt. Menjünk, bólintott Lulu, épp csak a szemeivel intve hozzá. A macska nem látta, csak a kifeküdt száraz fűcsomók súgtak össze, és mesélték, miközben reggelre kiegyenesedtek, hogy annak a nőnek a szájából lassan kiömlött a tó. Goran kezében tartotta a palicsi meder minden cseppjét, Lulu testéről közben egyre hullottak a ruhadarabok, magától tekeredett le a sál, húzódott le a zipzár, a kabát pedig úgy omlott le, ahogy a forró gőz foszlik ki a frissen sült kenyérből. Goran nem szólt, csak tartotta a markát, aztán amikor már ki akart folyni a tenyeréből a víz, finoman remegni kezdett. Két kézben elfért a tó, és ő ringatni kezdte, de egy pillanatra sem engedte el Lulu tekintetét. Összefonódtak, mint a fejük felett a lombok, hiába engedte el minden levelét az a két fa, az ágaikkal összeölelkeztek, hogy tavasszal majd legyen levél, ami eldönthetetlen, melyikükhöz tartozik. A test csupa seb, mondta valaha a nő, de azok a havas kabátok végül mind eláztak, a nedvességtől dohosak lettek és nehezek, aztán a moly rágta szét őket. A test csupa heg, mondta valaha a férfi, de a kutyák és a macskák csahos szöre nyárra mindig megerősödött, a tetemeket pedig betemette a föld, beforgatta az idő. Nem kellett tavasszal a hó alól előbukkanó vékonyából, hullamerev fülekből jósolni, melyik kölyök nyert aznap a kő-papír-ollón. Böven elég volt, hogy látja, a halál bujkál, ha akar.

A test most kotyogás, ahogy a tó hízni kezd, a nyári gyerekek zsbongása betölti a csöndet, amit kettejük közé szorított annyi éven át az idő. Goran úgy ér Luluhoz, mint az eső. A távolban dörögni kezdett az ég, azok ketten meg csak álltak, és a vizet lötybölték, kimosva egymásból a szálakat, amelyek reggelre aranszínnel festették meg az eget. Képtelenség. Egyre jobban rákezdett. Eláztak a fürdő öltözőkabinjai, a korhadó fa úgy mállott szét, mintha fűrészpor lenne, amiből színek keverhetők ki egy másik világban. Abban a másik térben helye lett a víztől korrodeáló csöveknek is, a kébbe vegyülő vörösek és barnák a ciánkékkel elegyedni kezdtek, nem is értették, korábban hogy lehetett másképp. Van tér, ami most már mindig üres lesz nélküled, mondta Goran. Nélküled nincs körülöttem tér sehol, válaszolta Lulu, miközben a bőre összeért a tóval. Goran látta, hogy Luluból valami átköltözik a tóba, és a tóból belé, mintha a falka összes kutyája kiszaladt volna végre a múltból, hogy helyükre kerüljenek a kóbor állatok, helyére kerüljön a félelem, ami a szemét olyan üressé tette.

Összeforrasztható a szív is, gondolta Lulu, nem kell mindig felhasítani a bőrt, nem kell mindig feltépni a sebeket, ha már egyszer végre varasodni kezdenek. A nyelvből számára annyi menthető át, amennyit önmaga át tud fogni, az újratanult személyes névmások, miszerint most már az én és a te önmagukban állnak, és úgy lesznek része a többes szám első személynek. Goran nyelvét megtanulni maga volt a szabadság, ahol a szavak jelentésrétegei újra és újra más értelmet nyernek, mindig mást és mást mutat minden megszólalás révén.

Moja mus. A szerelem akkor éppen annyi, hogy el kell engednem az anyám és az apám, hogy általad megszülethessek újra. El kell engednem őket, hogy magam lehessenek, és magamban érjek hozzád, magamban lehessenek, amikor hozzám érsz. Mint a palicsi tó körül a fények, felszívódnak a tanult mondatok egy-egy vetett árnyékban, és azok a sávok új mélységeket teremtenek meg. A szemed pontosan az és annyi, mióta ismerlek, mondta Goran, Lulu pedig hátrahőkölt, miféle szépséggel itatja át őt ez a férfi. Amely eddig nem létezett, amely eddig csak valamely belső rétegben bujkált, mintha tőle független életet élt volna. És most látja csak be, mindez a kezdetektől fogva ott volt, létezik, és hétköznapiságában teremti újra önmagát a felismeréssel, a figyelemmel, a jelenléttel.

Habosak voltak a hótól a fák, és habos volt minden ág szélére húzódott vallomás, amivel ők ketten egymás felé fordultak. Álmomban volt egy város, ahol csak galambok éltek, és hajnalban a város főterén több ezren várták, történjen valami. Állandó készenlétben járták be a lerakott mozaik útvesztőit, hogy végre jöjjön már. Nem tudták, mit várnak, látható vagy hallható lesz a csoda, hogy a teremtés vajon mennyi időt szán rájuk. És amikor megérkezett, mintha csalódtak volna, de legalábbis elmosolyodtak önmagukon, milyen ostobák is voltak, hogy nem vették észre eddig. Mert

nem volt fény, pedig felkelt a nap. Nem járt arra férfi és nő sem, hogy közéljük dobbantson, és amiatt röppenjenek fel a háztetőkre, párkányokra. Egyszerűen megtörtént. Valamelyikük elkezdhette, hiszen a többi követett valakit, de soha senki nem tudta, melyikük volt az első. Emelkedni kezdtek, de kívülről úgy tűnt, egyszerre száll fel ezer madár, a galambok közül a legkisebbektől a legnagyobbakig mindegyik az ég felé indult meg, hogy akkor most talán sikerül, és eléri a fényt. Talán egyszer az életben megtörténhet: nincs útvesztő a város mozaikos köveiben, az óramutatók nem mozdulnak, nincs semmilyen mozgás, sem hang, csak a röppenés, a galambok nyers szíve, ahogy elemelkedik a földről.

